

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Bydgoszcz, dnia 6 marca 2024 r.

Poz. 1498

UCHWAŁA NR LXXXI/469/2024 RADY POWIATU GOLUBSKO-DOBRZYŃSKIEGO

z dnia 28 lutego 2024 r.

w sprawie przyjęcia "Powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2024-2027 dla Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego"

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7, art. 12 pkt 11 ustawy z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951 i 1688) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Powiatowy program opieki nad zabytkami na lata 2024-2027 dla Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady
Powiatu Golubsko-
Dobrzyńskiego

Andrzej Grabowski

Załącznik do uchwały Nr LXXXI/469/2024
Rady Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego
z dnia 28 lutego 2024 r.

**POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA
2024-2027 DLA POWIATU GOLUBSKO-DOBRYŃSKIEGO**

Golub-Dobrzyń, 07.11.2023 r.

SPIS TREŚCI

1. *WSTĘP*
2. *PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
3. *PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ*
4. *FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW*
5. *UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO*
6. *ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU*
7. *OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU - ANALIZA SWOT*
8. *ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
9. *INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU
OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
10. *ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
11. *ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*
12. *MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI*

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU GOLUBSKO-DOBRZYŃSKIEGO

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla powiatu golubsko-dobrzyńskiego na lata 2024-2027” jest ukierunkowanie polityki samorządu powiatu, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania polityki Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami powiatu, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.).

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3 ustawy, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 ustawy organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 ustawy zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art.5. ustawy wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: art. 5, art. 25, art. 26, art. 28, art. 30, art. 31, art. 36, art. 71, art. 72.

Na mocy art. 21 ustawy zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 ustawy stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie,
- program przyjmuje rada powiatu, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze powiatu sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie powiatu.

Artykuły 18 i 19 ustawy nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 1526 z późn. zm.).

Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie: kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4). Ustawa określa, iż plan ogólny powinien w swej treści zawierać następujące elementy: uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit f).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4);
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa, wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art.51. ust. 1 ustawy wskazuje, że w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego oznaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 4 pkt. 2 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art.64. ust. 1 ustawy wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 2-3, art. 52, art. 53 ust. 1a-1d 3-5a i 5c-5j, art. 54-56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. 2 pkt 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 39 ust. 3 ustawy w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wg art. 39 ust. 4 ustawy Wojewódzki Konserwator Zabytków

jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych. Zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 1).

Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2 ustawy).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3 ustawy).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, art. 29a, art. 30, art. 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art.29. ust. 7 ustawy stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
 - 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia
- przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art.8. ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. poz. 571).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 16 i art. 19b, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art.101. ust. 2 lit. f określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

Art.83a. ust. 1 ustawy wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.).

W świetle art. 6 pkt 5 ustawy jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 ustawy jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art.13. ust. 5 ustawy stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się na wniosek nabywcy o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Podobny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1 ustawy podział nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1 wydaje się po uzyskaniu pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r. poz. 70).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6. ust 2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również Wojewódzki Konserwator Zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni Wojewódzki Konserwator Zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
 - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
 - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2023 w całym kraju było 125 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI I OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 roku. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Będzie on realizowany poprzez cele strategiczne programu oraz zawarte w nich działania takie jak:

Cel: Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cel: Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Cel: Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Cel: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;

- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Cel: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych — konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel — przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych — realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;

Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;

Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz — dla obiektów rangi międzynarodowej — wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno-przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO (WSPÓLDZIAŁANIE, KULTURA, KREATYWNOŚĆ) 2030

Dokument przyjęto uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest on aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie;
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie;
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 w ramach działań istotnych z punktu widzenia ochrony zabytków do realizacji wskazano:

- niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W ramach Strategii wyznaczono cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. Spośród tych istotnych dla niniejszego programu największe znaczenie ma Cel 2 Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich. W jego ramach do realizacji wskazano następujące kierunki działań:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą

5.2 RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Obecnie obowiązująca Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2030 r. – Strategia Przyspieszenia 2030+ została przyjęta uchwałą nr XXVIII/399/20 przez Sejmik Województwa

Kujawsko- Pomorskiego dnia 21 grudnia 2020 r. Ustanawia się w jej treści następujący cel nadrzędny „Strategii Przyspieszenia 2030+”: „Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich”. Aby to osiągnąć strategia wyznacza priorytety i cele działań.

Dla powiatu istotne są zapisy celu operacyjnego 24 Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe. Strategia stwierdza, że działania z zakresu kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego mają niezwykle ważny wpływ na rozwój społeczny oraz przyczyniają się do kształtowania tożsamości danego miejsca (tak w ujęciu lokalnym, jak i całego regionu), a bardzo często są podstawą budowy jego wizerunku. Elementem dbałości o dziedzictwo historyczne i kulturowe są działania ukierunkowane na kształtowanie postaw patriotycznych w wymiarze narodowym, na kształtowanie tożsamości regionalnej, rozumianej jako wzmacnianie poczucia przynależności do społeczności zamieszkującej terytorium województwa kujawsko-pomorskiego oraz na kształtowanie tożsamości lokalnej postrzeganej jako czynnik aktywizacji, włączenia społecznego i budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Region słynie z kultury muzycznej, na co wpływ ma niewątpliwie funkcjonowanie Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy – placówki o światowej rozpoznawalności oraz sukcesy artystów wywodzących i kształcących się w województwie, są to m.in. Rafał Blechacz, Paweł Wakarecy, Szymon Nehring, Piotr Salaber, Krzysztof Herdzin, Chór Kameralny AMFN. Jednym z instrumentów budowania tożsamości regionalnej może być serwis/aplikacja udostępniająca informacje o wszystkich wydarzeniach o charakterze integrującym, planowanych w najbliższym czasie na terenie regionu. Informacje dotyczyłyby np. wydarzeń kulturalnych, sportowych, patriotycznych (rocznicowych), różnego rodzaju imprez o charakterze ludowym (integracyjnym na bazie np. lokalnych walorów, świąt, rekonstrukcji historycznych, itp.), imprez wystawienniczych-targowych.

Działania dotyczące ochrony, zachowania, odnowy, wzmacniania i promocji dziedzictwa kulturowego – czyli konserwacja historycznego i kulturowego tła dla budowy tożsamości lokalnej i regionalnej, są przedmiotem odrębnego celu operacyjnego „43. Przestrzeń kulturowa”. Kierunek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się także działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcie powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia). Kierunek dotyczy także działań towarzyszących ochronie dziedzictwa kultury w ramach miejsc/obiektów objętych rozporządzeniem Prezydenta RP – Pomniki Historii oraz wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO.

W ramach celu 43 wyznaczono również kierunek Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych. Kierunek dotyczy wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Obejmuje działania mające na celu ich adaptację do nowych funkcji przy zachowaniu obostrzeń konserwatorskich. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych, wskutek czego niezbędne będzie utrzymywanie ich we właściwym stanie technicznym, pod nadzorem służb konserwatorskich.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Plan zagospodarowanie przestrzennego województwa został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. Cele i działania Planu zawarte są w rozdziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa. W nim wyróżnić można zapisy dotyczące powiatu, występujące w celach operacyjnych:

3.3 Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego i kulturowego

Dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu konieczne jest podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez:

- poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych
- rozwój agroturystyki na bazie walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2021–2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021- 2024 przyjęto Uchwałą nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r. Dokument przedstawia szereg celów i kierunków działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Zapisy te są w dużej mierze zgodne z kierunkami zawartymi w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami. Nowe cele programu mają przyczynić się do rozwiązania powyższych problemów. Uwzględniają cele wskazane w ustawie i innych dokumentach regulujących ochronę i opiekę nad zabytkami w Polsce. Są one skorelowane i wzajemnie się wypełniają. W Programie cele główne, a także operacyjne odwołują się do celów określonych w Strategii rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+, natomiast kierunki działań i działania odpowiadają zadaniom ustawowym, których obowiązek wypełniania spoczywa na województwie. W ramach celów do realizacji wyznaczono następujące działania:

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

1. Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe
 - 1.1 Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony
 - 1.2 Kierunek działań: Edukacja
 - 1.3 Kierunek działań: Promocja
 - 1.4 Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja

Walory dziedzictwa kulturowego to jeden z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego, a szczególnie w obszarze turystyki kulturowej. Wskazane kierunki działań mają na celu podkreślenie, iż dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne można wykorzystać do kreowania usług i produktów dotyczących rozwoju oferty spędzania czasu wolnego, wspierania inicjatyw związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, w tym wspierania tradycyjnych form działalności gospodarczej czy adaptacji obiektów do nowych funkcji związanych z poszerzeniem oferty kulturowej czy turystycznej.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

2. Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa
 - 2.1 Kierunek działań: Ochrona
 - 2.2 Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie
 - 2.3 Kierunek działań: Dokumentacja i badania

Przestrzeń kulturową należy rozumieć jako wszelkie działania podejmowane w celu poprawy stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego. Stan zachowania dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców, a jednocześnie kształtuje pewien indywidualny kontekst rozwojowy. Dziedzictwo kulturowe województwa kujawsko-pomorskiego to jedna z najmocniejszych stron województwa. W oparciu o nią należy budować tożsamość lokalną i regionalną. Nadaje swoisty charakter województwa, a tym samym decyduje o jego konkurencyjności. Świadomość wspólnej tożsamości przyczynia się do tworzenia więzi międzyludzkich, które ułatwiają interakcje oraz współdziałanie. Wszelkie podejmowane działania nie mogą ograniczać się do pojedynczych obiektów zabytkowych, ponieważ województwo charakteryzuje się różnorodnością. Należy wskazywać najlepsze i wzorcowe działania oraz promować je.

5.4 RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

PLAN ROZWOJU POWIATU GOLUBSKO-DOBRZYŃSKIEGO NA LATA 2021-2030

Cele szczegółowe, priorytety i kierunki interwencji zostały sformułowane z uwzględnieniem wniosków płynących z opracowanej diagnozy społeczno-gospodarczej w perspektywie do 2030 roku. Mimo dużych walorów historycznych powiatu dokument nie posiada konkretnych odniesień w stosunku do ochrony dziedzictwa kulturowego, zawiera natomiast zapisy, które można potraktować jako komplementarne. Wskazuje on ofertę turystyczną jako jedną z gałęzi gospodarki istotnych dla rozwoju powiatu, z racji, że teren ten posiada wysoki potencjał środowiska naturalnego i kulturowego. Zapisy dotyczące realizacji postulatów programu opieki nad zabytkami znajdują się przede wszystkim w celu 4.2. Wykorzystanie potencjału endogenicznego, gdzie do realizacji wskazano m.in.:

- Zagospodarowanie przestrzeni publicznej na cele rekreacyjno-sportowe i turystyczne.
- Rewitalizacja i adaptacja obszarów miejskich i wiejskich Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego.
- Ochrona obiektów zachowanego dziedzictwa kulturowego.

Dzięki zapisanym wyżej działaniom Plan Rozwoju oczekuje, iż dzięki nim osiągnięte zostaną takie cele jak: zapewnienie różnorodnej infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, poprawa atrakcyjności turystycznej, promocja regionu oparta o walory endogeniczne, zostanie zapewniona ochrona krajobrazu i bioróżnorodność przyrody i rozwinięta zostanie funkcja turystyki aktywnej i kulturowej.

GMINNE PROGRAMY OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Śród gmin Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego obowiązujące programy opieki nad zabytkami, opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego posiadają wszystkie gminy za wyjątkiem gminy Radomin.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU

6.1 CHARAKTERYSTYKA POWIATU GOLUBSKO-DOBRYŃSKIEGO

Powiat Golubsko-Dobrzyński położony jest we wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, granicząc od zachodu z powiatem toruńskim i lipnowskim, od północy z powiatem wąbrzeskim, zaś od wschodu z powiatem brodnickim i rypińskim

Terytorialnie, Powiat podzielony jest na sześć gmin, z których charakter miejsko-wiejski reprezentuje Gmina Kowalewo Pomorskie. Pozostałe, tj. Ciechocin, Golub-Dobrzyń, Radomin i Zbójno są gminami wiejskimi. Siedzibą administracyjną Powiatu jest Miasto Golub-Dobrzyń, zlokalizowane w centralnej części Powiatu, będące jednocześnie jedyną gminą o charakterze miejskim w omawianym obszarze. Pod względem strukturalnym, Powiat Golubsko-Dobrzyński przedstawiany jest jako obszar z dominującą powierzchnią obszarów wiejskich, stanowiących 98,05% ogólnej powierzchni.

Charakterystycznym dla Powiatu jest duża lesistość gruntów, stanowiąca 19,90% połaci regionu. Powiat Golubsko-Dobrzyński charakteryzują rozległe połacie leśne, pokrywające się obszarowo z formami ochrony przyrody. Region włączony jest do obszaru funkcjonalnego „Zielonych Płuc Polski” – najczystszej części regionu Polski, obejmującego unikatowe przyrodniczo tereny, należące do najcenniejszych w kraju i Europie systemów ekologicznych. Charakterystyczną formą dla regionu są drumliny zbójne, tworzące piękne krajobrazy.

Charakterystycznym dla Powiatu jest równomierne nasycenie zachowanym bogactwem kulturowym oraz rozległymi obszarami leśnymi, sprzyjającymi turystyce. Powiat Golubsko-Dobrzyński w swojej ofercie posiada wiele atrakcji turystycznych. Turyści mogą zwiedzać m.in.:

- Zamek Golubski wraz z Muzeum Regionalnym PTTK,
- Ośrodek Chopinowski w Szafarni,
- Regionalną Izbę Pamięci Marii Dąbrowskiej w Płonem.

Atutem regionu są liczne jeziora, z których największe jest Jezioro Wielgie. Jeziora, co do zasady mają charakter rynnowy, a większość z nich pozostaje zagospodarowania rekreacyjnie i turystycznie. Najpopularniejszym jeziorem jest Jezioro Okonin. Główną osią jest rzeka Drwęca, charakteryzująca się silnym meandrowaniem, sprzyjając rozwojowi turystyki aktywnej w postaci spływów kajakowych. Przez obszar Powiatu przebiegają szlaki samochodowe, piesze oraz rowerowe.

6.2 RYS HISTORYCZNY POWIATU GOLUBSKO-DOBRYŃSKIEGO

Obszar wchodzący w skład dzisiejszego powiatu golubsko-dobrzyńskiego należał w ciągu wieków do dwóch różnych ziem: chełmińskiej i dobrzyńskiej, które oddzielała od siebie rzeka Drwęca. Była ona nie tylko granicą geograficzną, lecz także stanowiła linię graniczną między Polską a państwem zakonu krzyżackiego w latach 1231-1454; w latach 1466-1772 oddzielała woj. chełmińskie od ziemi dobrzyńskiej, a od 1815-1918 oddzielała zabór pruski od rosyjskiego. Powyższe podziały zostały piętno na historii opisywanych terenów.

Obecna sieć osadnicza kształtowała się przez kilka tysiącleci. System hydrograficzny Drwęcy wraz z jej dopływami stwarzał korzystne warunki do rozwoju. Pierwsze ślady obozowisk ludzkich na tych terenach pochodzą sprzed 8000 lat (odkryte zostały w okolicach Węgierska). W IX-X w. w okresie plemiennej organizacji Polan, obszar obecnego powiatu zamieszkiwany był najprawdopodobniej przez ludność grupy kujawskiej. W X-XI w. obszary leżące na północ od Drwęcy weszły w skład kasztelanii chełmińskiej, zaś tereny położone na południe znalazły się częściowo w kasztelanii rypińskiej i słonskiej (później kikolskiej). Widocznymi do dziś śladami są wczesnośredniowieczne (VIII-XIII w.) grodziska obronne m.in. w Lisewie i Ostrowitem.

Pomiędzy rokiem 1148-1250 biskupstwo włocławskie uzyskało w formie nadania klucz ciechociński oraz dobra ostrowicko-golubskie bez Lisewa i Kowalewa. Już w XII i w początkach XIII w. powstały na tym terenie nowe parafie. Od 1217 r. w wyniku bliskiej granicy z Prusami rozpoczyna się okres ciągłych najazdów pogańskich Prusów (w 1220 roku został zniszczony gród w Kowalewie). Książę Konrad Mazowiecki w celu wstrzymania najazdów pogańskich Prusów sprowadził Krzyżaków na ziemię chełmińską. Krzyżacy wkroczyli do Prus z zamiarem stworzenia własnego państwa i stopniowo zaczęli opanowywać zajęte terytorium.

Około 1275 roku przebudowany został gród w Kowalewie, a obok niego Krzyżacy założyli miasto. Odtąd Kowalewo stało się siedzibą komturstwa. Podobnie postąpili Krzyżacy z przyjętymi dobrami ostrowicko-golubskimi. W ich miejscu utworzyli komturstwo, a pomiędzy 1296-1309 r. wzniesli zamek, który miał strzec przeprawy przez Drwęcę. Około 1293 r. doszło do założenia miasta Golubia w zakolu Drwęcy u podnóża zamku.

W tym czasie Krzyżacy rozpoczęli systematyczne zagospodarowywanie komturstw lokując wiele nowych wsi, sprowadzając kolonistów z Niemiec i Śląska. Do 1410 roku następował intensywny rozkwit gospodarczy omawianych ziem, zwłaszcza Golub nabrał dużego znaczenia ze względu na strategiczne położenie. Mieszczanie golubscy bogacili się handlując z sąsiednią ziemią dobrzyńską. Do roku 1310 władał nią zaprzyjaźniony z Krzyżakami książę Siemowit, później przeszła ona w ręce Władysława Łokietka. W roku 1329 została zajęta przez Krzyżaków i jej okupacja trwała do 1343 r. Panujący od 1378 r. Władysław Opolczyk zastawił, a później sprzedał Krzyżakom- oprócz klucza ciechocińskiego należącego do biskupstwa włocławskiego - ziemię dobrzyńską. Została ona wykupiona w 1404 roku, ale już w 1409 r. została ponownie zajęta przez rycerzy Najświętszej Marii Panny.

Pomyślny rozwój gospodarczy opisywanych ziem zahamowały wojny polsko - krzyżackie z XV w. W latach 1611-1625 tutejsze starostwo dzierżawiła siostra króla Zygmunta III Wazy, Anna. Po śmierci Anny król nadał je drugiej swojej żonie, królowej Konstancji, a potem swojej córce, królownie Annie Katarzynie, wreszcie królowej Cecylii Renacie. W końcu XVII w. aż do zaboru w 1772, starostwo golubskie dzierżawili kolejno członkowie rodzin Szczawińskich, Lubomirskich, Grudzińskich, Denhofów oraz Wessłów.

Okres ożywienia gospodarczego zahamowały wojny szwedzkie z lat 1626-29, 1655-60 i 1703-18. W 1708-10 roku na opisywanym terenie szalała epidemia dżumy. Podczas bezkrólewia w latach 1733-35 teren był płądrowany i rabowany przez wojska rosyjskie. W czasie wojny siedmioletniej (1757-63) przez Golub przeciągały bezustannie wojska pruskie i rosyjskie. W 1769 r. na krótko zajęli Golub konfederaci barscy. Poza tym, do upadku gospodarczego przyczyniła się również egoistyczna polityka szlachty, która płaciła bardzo niskie podatki oraz zwolniona była z ceł. Po I rozbiórce Polski w 1772 roku władze pruskie rozpoczęły nową politykę, sprowadzając z głębi Prus kolonistów niemieckich, wprowadzając nowe prawa oraz czyniąc niemiecki językiem urzędowym.

Po III rozbiórce Polski w 1795 roku pod okupacją pruską znalazła się większość Kujaw z ziemią dobrzyńską. Terytorium powiatu leżące na południe od Drwęcy weszło w skład prowincji pruskiej pod nazwą Prusy Południowe departament poznański. Po 1796 r. ziemię dobrzyńską podporządkowano władzom w Płocku, a cały obszar znalazł się w powiecie lipnowskim.

Piętno na omawianym obszarze wryły wojny napoleońskie. W ciągu zimy 1806-1807 stacjonowały tu wojska francuskie obciążając mieszkańców licznymi kontrybucjami oraz dokonując rekwizycji. Po traktacie w Tylży teren całego dzisiejszego Powiatu wszedł w skład Księstwa Warszawskiego. Ziemie wokół Golubia włączono do departamentu bydgoskiego, natomiast ziemia dobrzyńska znalazła się w granicach departamentu płockiego

W wyniku postanowień Traktatu Wersalskiego z 1919 roku Golub-Dobrzyń ponownie znalazł się w granicach państwa polskiego. Po agresji Niemiec na Polskę pomiędzy 6 a 7 września opisywane tereny zajęły wojska hitlerowskie. Od samego początku okupanci rozpoczęli masową eksterminację ludności polskiej. Niemcy wymordowali również prawie wszystkich Żydów zamieszkujących w Dobrzyniu. Podczas tej akcji zniszczono część zabudowań tego miasta w poszukiwaniu złota i kosztowności żydowskich. W Cieszynach koło Golubia hitlerowcy utworzyli obóz będący filią obozu koncentracyjnego w Stutthofie. W wyniku ofensywy wojsk radzieckich w styczniu 1945 roku Niemcy bronili miasta. W wyniku walk Armia Czerwona straciła ponad 30 żołnierzy, by 23 stycznia 1945 roku w południe wkroczyć na ich teren. W krótkim czasie pełnię władzy w regionie przejęła scentralizowana komunistyczna biurokracja partyjno-państwowa. Tereny na północ od Drwęcy należały do powiatu wąbrzeskiego, na południe - do powiatu rypińskiego.

W 1951 r. doszło do połączenia odrębnych dotąd miast Golubia i Dobrzynia w jeden ośrodek miejski. W 1956 roku utworzono odrębny powiat golubsko-dobrzyński, co pozytywnie wpłynęło na rozwój jego stolicy - miasta Golubia-Dobrzynia i otaczającego go rejonu. W związku z likwidacją powiatów jako jednostek administracyjnych w 1975 roku przestał istnieć powiat golubsko-dobrzyński, reaktywowany ponownie w 1999 r. w wyniku nowej reformy administracyjnej – w jego skład weszły gminy Ciechocin, Golub-Dobrzyń (miejska i wiejska), Kowalewo Pomorskie, Radomin i Zbójno.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME Z TERENU POWIATU

Na terenie Powiatu znajduje się szereg cennych obiektów zabytkowych, które zostały objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa, a także które znajdują się w gminnych ewidencjach zabytków. Wszystkie gminy realizują zadania związane z ochroną zabytków jednak nie wszystkie posiadają w pełni zaktualizowaną gminną ewidencję zabytków. W związku z tym w programie wskazano wykaz zabytków rejestrowych, o najwyższym znaczeniu dla Powiatu.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

CIECHOCIN – gm.

Ciechocin

- kościół par. pw. św. Małgorzaty, XIV, XVIII, 1851, nr rej.: A/261 z 4.07.1980

Świętosław

- dwór, 2 poł. XIX, nr rej.: A/911 z 21.02.1980

GOLUB-DOBRZYŃ – gm.

Gajewo

- park dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A/621 z 8.10.1984

Galczewko

- park dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A/620 z 8.10.1984

Karczewo

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A/622 z 22.11.1984

Nowogród

- kościół rzym.-kat. par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela, 1900-1906, nr rej.: A/1822 z 17.10.2023

Ostrowite

- kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, k. XVI, nr rej.: A/352 z 13.07.1936
- kościół ewangelicki, ob. nieużytkowany, 1907-08, nr rej.: A/1590/1-2 z 1.06.2011
- d. pastorówka, 1904-05, nr rej.: jw.
- park dworski, XVIII, nr rej.: A/625 z 22.11.1984

Podzamek Golubski

- dom, szach., 1902, *przeniesiony z Torunia*, 2007, nr rej.: A/1358 z 18.11.1992

Pusta Dąbrówka

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A/624 z 22.11.1984

Słuchaj

- park dworski, k. XIX, nr rej.: A/623 z 22.11.1984

Sokolowo

- zespół dworsko-parkowy:
- dwór (dec. pałac), 2 poł. XIX, nr rej.: A/543 z 15.02.1985
- park, XVIII/XIX, nr rej.: A/937 z 26.11.1984

Wrocki

- kościół par. pw. św. Marcina, XIII/XIV, nr rej.: A/393 z 17.10.1929

GOLUB-DOBRZYŃ – m.

- stare miasto w Golubiu, XIV, nr rej.: A/1772 z 17.09.1957
- kościół par. pw. św. Katarzyny, w Golubiu, ul. Kościelna 13, XIII-XIV, nr rej.: A/341 z 22.04.1930
- kościół par. pw. św. Katarzyny, w Dobrzyniu, pl. Tysiąclecia 14, 1823, nr rej.: A/494 z 31.08.1927 i z 23.01.1996
- zamek, w Golubiu, XIV, XVI, XVII, nr rej.: A/1718 z 18.10.1934
- mury obronne, w Golubiu, XIII/XIV – k. XV, nr rej.: A/1804 z 21.12.1959
- *budynki szkieletowy i zrębowy, ul. Brodnicka 2 → dom „Pod Kapturem”, Rynek 19*
- dom „Pod Kapturem”, Rynek 19, szach., 1771, nr rej.: A/581 z 2.07.1960
- zabudowa tylna, ul. Brodnicka 2, k. XVIII, 1 ćw. XIX, nr rej.: A/1697/1-2 z 26.02.2016 :
- dom, drewn., k. XVIII
- dom, szach., 1 ćw. XIX

- kamienica, Rynek 35, XIV/XV, 1617, XIX-XX, nr rej.: A/1525 z 20.04.2009

KOWALEWO POMORSKIE – m. i gm.

Chelmonie

- kościół par. pw. św. Bartłomieja, pocz. XIV, nr rej.: A/363 z 22.03.1930

Kowalewo Pomorskie

- kościół par. pw. św. Mikołaja, XIV/XV, nr rej.: A/365 z 19.03.1930

- ruiny zamku, 1280-1300, nr rej.: A/1720 z 18.10.1934

- pozostałości murów miejskich, XIV, nr rej.: A/145/63 z 18.10.1934

- budynek sądu grodzkiego, murowane ogrodzenie od strony północno-wschodniej oraz otoczenie budynku, ul. Odrodzenia 5, 1914, nr rej.: A/1688 z 7.12.2015

- zajazd, ob. UM, pl. Wolności 1, 1912, nr rej.: A/83 z 3.06.1996

Piątkowo

- zespół pałacowo-parkowy, poł. XIX, nr rej.: A/106 z 20.10.1994:

- pałac, ok. 1863

- oficyna (dom mieszkalny dla służby), 2 poł. XIX

- park

Pluskowęsy

- kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela, XIV, nr rej.: A/362 z 22.04.1930

- zespół dworsko-parkowy, 4 ćw. XIX:

- dwór, nr rej.: A/910/1 z 22.02.1980

- park, nr rej.: A/910/2 z 26.11.1984

Srebrniki

- kościół par. pw. MB Śnieżnej, XV, nr rej.: A/351 z 13.07.1936

Szychowo

- zespół dworsko-parkowy, 2 poł. XIX:

- dwór, ok. 1890, nr rej.: A/1252/1 z 21.02.1980

- park, nr rej.: A/1252/2 z 26.11.1984

Wielka Łąka

- zespół kościoła parafialnego :

- kościół pw. św. Katarzyny i Małgorzaty, XIII/XIV, 1861-63, nr rej.: A/254 z 7.07.1980

- teren d. cmentarza przy kościele, XV-XIX, nr rej.: A/1704/1-3 z 29.09.2016

- kaplica pogrzebowa, 1861-63, nr rej.: jw.

- ogrodzenie , mur., 1861-63, nr rej.: jw.
- młyn wodny (Krupka-Młyn), 1929, nr rej.: A/1509 z 29.09.1980

RADOMIN – gm.

Dulsk

- kościół par. pw. Narodzenia NMP, drewn., XVIII, nr rej.: A/350 z 31.08.1927

Płonne

- kościół par. pw. św. Jakuba, 1 poł. XIV, nr rej.: A/347 z 31.08.1927

Radomin

- kościół par. pw. św. Mikołaja, XIV, XVIII/XIX, nr rej.: A/260 z 4.07.1980
- park podworski z aleją bukową, pocz. XIX, nr rej.: A/606 z 1.10.1985

Szafarnia

- zespół pałacowo-parkowy, poł. XIX, nr rej.: A/523 z 30.01.1960:
- pałac (dec. dworek)
- park

ZBÓJNO – gm.

Działyn

- kościół par. pw. Świętej Trójcy, 1600, nr rej.: A/708 z 19.09.1985

Obory

- zespół klasztorny karmelitów, nr rej.: A/705 i A/706 z 12.11.1970:
- kościół, ob. par. pw. Nawiedzenia NMP, 1627-49
- klasztor, 1741-53

Zbójno

- zespół pałacowo-parkowy, nr rej.: A-1000/1-4 z 17.09.1985:
- pałac, ob. szkoła, 1850-60
- oficyna, 1860
- park krajobrazowy, poł. XIX
- ogrodzenie, mur., k. XIX
- spichrz, 3 ćw. XIX, nr rej.: A/1263 z 3.01.2007

Po przeprowadzonej analizie obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnych ewidencji zabytków gmin wchodzących w skład Powiatu należy stwierdzić, że teren ten bogaty jest w substancję zabytkową. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków, pochodząc przede wszystkim z XIX i XX wieku. Należą do nich zespoły dworsko-parkowe, kościoły, domy, budynki przemysłowe i gospodarcze

i inne. Uwagę zwraca również historyczny układ urbanistyczny Golubia-Dobrzyń i Kowalewa Pomorskiego (wraz z zachowanymi pozostałościami murów miejskich) oraz zachowane układy ruralistyczne, przede wszystkim o metryce średniowiecznej. Teren Powiatu obfituje również w cmentarze różnych wyznań – katolickie, ewangelickie oraz żydowskie, świadczące o historycznej wielokulturowości obszaru ziemi golubsko-dobrzyńskiej. Do najważniejszych obiektów na terenie Powiatu należy zaliczyć:

GMINA CIECHOCIN

Gmina Ciechocin posiada szereg zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, pochodzących przede wszystkim z XIX i XX wieku. Należą do nich zespoły dworsko-parkowe, kościoły, domy, budynki przemysłowe i gospodarcze i inne. Do najważniejszych obiektów na terenie gminy należy zaliczyć:

Kościół parafialny w Ciechocinie

Budowę kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Małgorzaty, rozpoczęto prawdopodobnie przez Zbyluta z Gołańczy w drugiej połowie XIV wieku. Świątynia usytuowana na zachód od dworu, pierwotnie reprezentowała styl gotycki, jednak uległy one zatarciu. Murowany z kamienia, przybudówki ceglane. Zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, trójnawowy z wnętrzem przebudowanym w stylu neogotyckim. Wnętrze korpusu rozdzielone w 1891 roku ośmioma neogotyckimi kolumnami. W nawie głównej kościół jest nakryty pozornym sklepieniem kolebkowym, w nawach bocznych stropem płaskim. Na zewnątrz opięty w narożach i połowie ściany północnej trójskokowymi szkarpami. Zakrystia i kruchta dobudowana lub przebudowana w XVIII wieku. Mogło to nastąpić w czasie wojny północnej 1700-1721. Jak podają wizytacje z roku 1710-1711 kościół uległ pożarowi, a okazałe zabudowania parafialne zostały zniszczone przez Szwedów. Z okresu odbudowy pochodzi wyposażenie i wystrój kościoła wykonany w stylu barokowym. Ołtarz główny przedstawia obraz Matki Bożej Różańcowej z Dzieciątkiem, w obramowaniu znajduje się kilka plaketek wotywnych. W górnej kondygnacji znajduje się św. Mikołaj. Ołtarz zdobią rzeźby św. Pawła, św. Antoniego z Dzieciątkiem oraz dwa anioły. Dwa ołtarze boczne, późnobarokowe św. Walentego i Jezusa Ukrzyżowanego.

W kościele znajduje się monstrancja, przypuszczalnie wykonana w Toruniu. Trzy kielichy: pierwszy z końca XVI wieku, pozostałe z XVII wieku, na jednym znajdują się grawerowane inicjały, prawdopodobnie fundatora i data 1731. Z 1650 roku pochodzi srebrny pacyfikał wykonany przez Marcina, złotnika biskupów kujawskich. Ofiarowany przez proboszcza i dziekana ciechocińskiego Kaniewskiego. Z niezachowanego uposażenia wymieniana jest mosiężna puszka pochodząca z 1609 roku. Jej funkcja miała związek prowadzeniem z reformy trydenckiej. W przeprowadzonych w 1888 roku wizytacjach zachowały się informacje o 5 srebrnych relikwiarzach. Przypuszcza się, że wśród nich znajdował się pacyfikał pochodzący sprzed 1609 roku. Znajdowała się na nim inskrypcja mówiąca o 11 tys. męczenników oraz świętych: Damiana, Kosmy i Stanisława. Z tej samej wizytacji dowiadujemy się o decyzji przelania mniejszego dzwonu, na którym znajdowała się inskrypcja dotacyjna: 1740.

Dwór biskupów kujawskich w Ciechocinie

Dwór znajdujący się w Ciechocinie był siedzibą włocławskich ordynariuszy od drugiej połowy XIV wieku po schyłek XVIII wieku. Przez cały okres przynależności do kościoła sprawował on funkcję obronną. Murowany budynek znajduje się na wysokiej skarpie nad rzeką Drwęcą, przy drodze do Elgiszewa. Jest on przedstawiany jako zamek książąt kujawskich ufundowanym przez Zbyluta z Gołańczy w drugiej połowie XIV wieku. Przytoczone określenie jest zastanawiające. W jego wyglądzie brakuje elementów typowych dla feudalnego zamku: murów obronnych, wieży, bramy. Jednocześnie budynek jest określany jako donjon. Oznacza to, że w sensie ideowym obronna rezydencja biskupów była równoważna zamkowi.

Dwór pierwotnie był trzykondygnacyjny: przyziemie, parter, piętro. Murowany z cegły na planie kwadratu. Do dnia dzisiejszego zachowały się głębokie, sklepione kolebkowo piwnice oraz pochodzące z XVIII wieku płycinowe drzwi. Przebudowę siedziby ordynariuszy rozpoczął w 1756 r. biskup włocławski Antoni Sebastian Dembowski. Upamiętnia to, znajdujący się na facjacie od frontu kamienny rokokowy kartusz z herbem Jelita wspomnianego ordynariusza.

Zespół dworsko-pałacowy w Świętosławiu

Zespół dworsko-parkowy, z okazałym dworem i parkiem o powierzchni ok. 4,5 ha, założony w XIX wieku. Dwór wzniesiony dla Chełmińskich, jako murowany z cegły z dekoracyjną elewacją. W elewacji

frontowej znajdują się dwa pozorne ryzality poprzedzone tarasem. Mimo przekształceń, jakie dokonywały się w okresie powojennym zachowany został pierwotny układ folwarku. Całość układu starodrzew parku stanowią 100 letnie kasztanowce białe i jesiony wyniosłe.

Cmentarz ewangelicki w Morgowie

Cmentarz w Morgowie jest pozostałością po niemieckiej gminie ewangelickiej. Początki założenia gminy wyznaniowej w tej miejscowości nie są bliżej znane. Wiadomo, że zakończyła swoją działalność po II wojnie światowej. Obecnie teren cmentarza jest ogrodzony. Znajduje się na nim zachowana tablica nagrobna z 1888 r. przymocowana do kamienia wraz z żelaznym krzyżem. Niestety nie zachowały się żadne ślady po znajdującym się obok cmentarza kościele.

Cmentarz choleryczny w Elgiszewie

Cmentarz w Elgiszewie jest śladem epidemii cholery, która nawiedziła wioskę około 1850 r. Nazwę „cmentarz” należy przyjąć jako umowną, ponieważ jest to zbiorowa mogiła mieszkańców. Nie wiadomo ile osób spoczywa w tym miejscu, ale wiadomo, że są to tylko mieszkańcy tej wioski. Pierwotnie mogiła znajdowała się z dala od zabudowań gospodarskich, natomiast obecnie jest ona w środku osiedla mieszkaniowego. Cmentarz znajduje się w odległości kilometra od drogi wojewódzkiej nr 569.

Grodzisko wczesnośredniowieczne w Rudawiu

Wczesnośredniowieczne grodzisko w Rudawiu znajduje się w południowej części wsi około 1300 m na południe od jej centrum. Położone jest nad Jeziorem Piotrkowskim, przy jego północnym brzegu. Grodzisko zlokalizowane jest na niewielkim wyniesieniu, otoczonym podmokłymi łąkami. Pierwotnie była to wyspa jeziorna. Wzniesienie, na którym jest grodzisko, Jezioro Piotrkowskie oraz ciek Lubianka znajdują się w szerokiej rynnie subglacjalnej o przebiegu południkowym. W tym miejscu szerokość wynosi około 1 kilometra. Relikty jednoczłonowego grodu mają lekko owalny kształt, dłuższa średnica znajduje się na osi północy wschód – południowy zachód, krótsza na osi północny zachód – południowy wschód. Dłuższa średnica grodziska na poziomie jego podstawy ma długość ok. 80 m, krótsza średnica około 70 m. Na poziomie korony wałów dłuższa średnica ma długość około 50 m, a krótsza około 45 m. Grodzisko posiada eksponowaną w terenie formę, porośniętą jedynie trawą. Koronawałów znajduje się 7–8 m powyżej powierzchni otaczającego go terenu. Majdan grodziska jest zagłębiony i znajduje się około 2 m poniżej korony wałów.

GMINA MIEJSKA GOLUB-DOBRZYŃ

Miasto Golub-Dobrzyń posiada szereg zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, z których najczęściej spotkać można na terenie starówki golubskiej. Należą do nich zespoły dworsko-parkowe, kościoły, domy, przemysłowe i gospodarcze i inne. Do najważniejszych elementów krajobrazu kulturowego z terenu miasta należy zaliczyć:

Obszar średniowiecznego miasta Golubia

XIII-wieczna wieś przekształcona około 1300 r. w miasto (w 1324 r. jest już rada miejska). Układ obwarowanego miasta przetrwał i jest czytelny. Większość budynków z okresu późniejszego (XVIII i XIX w.) rozlokowanych według XIII-wiecznego rozplanowania. Późniejsze miasto z murami obronnymi, z zachowanym układem rozplanowania, będące reliktem 700-letniej tradycji miejskiej. Bezsowna jest duża wartość zachowanych relików archeologicznych. Bardzo wysoka jest wartość czytelnego układu urbanistycznego zespołu staromiejskiego oraz walory artystyczne poszczególnych obiektów występujących w obszarze. Zachowany i w pełni czytelny, regularny układ ulic, oparty o wytyczone podczas lokacji miasta parcele i ulice. Wyraźne granice obszaru tworzą zarysy dawnej fosy.

Obszar zajmuje teren o zarysie zbliżonym do kwadratu. Centralnym elementem obszaru jest Rynek (dawny plac targowy). W południowoschodniej części dominuje kościół p.w. Świętej Katarzyny. Z narożników Rynku wychodzą ulice pod kątem prostym, które powtarzają przebieg dawnych traktów, pochodzących z czasów przed lokacją miasta. Ulice wyznaczają zwarte, zbliżone do prostokątów bloki zabudowy. Ulice są wąskie, układ ulic jest dwukierunkowy: północny zachód – południowy wschód oraz północny wschód – południowy zachód. Ulice wychodzące z rynku prowadzą w kierunku dawnych bram miejskich. Czytelny i zachowany układ murów miejskich.

Do najstarszych obiektów pochodzących z przełomu XIII i XIV wieku należą: mury obronne i kościół Świętej Katarzyny z poł. XIV w. Zabudowa jest zróżnicowana pod względem stylu. Liczne kłęski od poł.

XVII wieku do początku XIX wieku wpłynęły na dużą jej różnorodność. Większość budynków uzyskała swoją dzisiejszą formę w 2 połowie XIX wieku, podczas licznych przebudów i modernizacji, polegających głównie na dobudowie pięt, zmianie wystroju elewacji, wprowadzeniu witryn i balkonów oraz przebudowie wnętrza.

Bardzo wysoką, unikalną w skali miasta wartość środowiska kulturowego podkreśla utrzymanie centrum handlowo – usługowego w obrębie rynku. Obszar utracił rangę ośrodka władzy i administracji, jaką posiadał w okresach historycznych. Obecnie prowadzone są działania, zmierzające do rewitalizacji Starówki Golubskiej.

Wzgórze Zamkowe

W latach 1296-1306 stanął na wzgórzu zamkowym murowany zamek obok, którego znajdowało się od strony zachodniej przedzamcze. Zamek rozbudowany w XVI wieku wraz z zapleczem i ogrodami zajmował stosunkowo duży obszar, później znacznie uszczuplony wskutek sukcesywnego wprowadzania zabudowy u stóp wzgórza na części terenu dawnych ogrodów. Obecnie zamek pełni funkcję muzeum, a w części adaptowany jest do celów turystycznych (restauracja, hotel).

Unikalna w skali kraju wartość jest architektoniczna zamku. Wyjątkowa wartość wzgórza zamkowego jako platformy widokowej o wieloplanowych powiązaniach widokowych, praktycznie we wszystkich kierunkach geograficznych. Na terenie wzgórza udokumentowane stanowisko archeologiczne i pozostałości dawnych ogrodów użytkowych.

Kompozycja obszaru podporządkowana XIV-wiecznym uwarunkowaniom związanym z obroną funkcją obiektu. Decydujące znaczenie dla kompozycji ma naturalne ukształtowanie terenu. Dominantą kompozycji jest bryła zamku średniowiecznego przebudowanego i utrzymującego stylistykę renesansową. Pozostały obszar to zaplecze zamkowe i turystyczne, polana widokowa, teren dawnych ogrodów użytkowych i stoki, porośnięte roślinnością. Sam zamek utrzymany jest w bardzo dobrym stanie i posiada zachowane w pełni relacje przestrzenne z otaczającym krajobrazem.

Miejska zabudowa dawnego Przedmieścia Zamkowego wraz z przeprawą mostową na Drwęcy z fragmentem Przedmieścia Dobrzyńskiego

Od 2 połowy XV wieku obszar u stóp zamku i po północnej stronie fosy miasta Golubia stopniowo zajmowany był przez zabudowę tzw. Przedmieścia Zamkowego. Początkowo duży udział w powierzchni obszaru miały ogrody i użytki rolne. Na początku XVII wieku Golub wykracza poza swoje dotychczasowe granice i osadnictwo miejskie zaczyna rozwijać się na drugim brzegu rzeki Drwęcy, tworząc Przedmieście Dobrzyńskie. Przeprawa mostowa i zabudowa po obu stronach Drwęcy od 1815 roku stają się elementami przejścia granicznego pomiędzy przyłączonym do Prus Golubiem a Dobrzyniem, przynależnym do nowo utworzonego Królestwa Kongresowego. Rozdzielenie obu miast trwa aż do zakończenia II wojny światowej.

Znajduje się tu wiele obiektów, które posiadają wartość historyczną. Znaczenie ma ciągłość istnienia tradycji zabudowy, dla Przedmieścia Zamkowego od 2 poł. XV wieku, a dla Przedmieścia Dobrzyńskiego od XVII wieku. Zabudowa ma wyraźną tendencję do tworzenia układów pierzejowych wzdłuż dróg.

Obszar wokół średniowiecznego miasta w sąsiedztwie Drwęcy

W obszarze pomiędzy murami miasta a Drwęcą, na wylocie przez bramę Na Błonia znajduje się teren tzw. „wyspy błonie” dawnej dzielnicy stodołnej miasta, posiadającej średniowieczną genezę, a istniejącą do co najmniej 2 połowy XVIII w. W końcu XVIII w. w tym terenie pojawia się cmentarz żydowski, następnie pod koniec XIX w. rzym. kat. i cmentarz ewangelicki oraz budynek sądu.

Podstawowa wartość tego obszaru to potraktowanie go jako przedpola dla ekspozycji średniowiecznego miasta. Zachowane elementy XIX-wiecznego zagospodarowania, dostosowane do naturalnych warunków terenowych i walory krajobrazowo-przyrodnicze zapewniają właściwą ekspozycję miasta.

Miejska zabudowa dawnego Dobrzynia

Od 1684 roku pojawiła się osada o nazwie Przedmieście Golubskie założona przez rodzinę magnacką Działyńskich. Zabudowa rozlokowana była wzdłuż traktu do Rypina w rejonie przeprawy przez Drwęcę. W 1789 r. Ignacy Działyński decyzją przekształca Przedmieście Golubskie w miasto nadając swój herb

rodowy „Ogończyk” i nazwę Dobrzyń nad Drwęcą. Miasto rozwijało się gospodarczo szybko. Efektem tego stan liczebny miasta wynosił około 1100 mieszkańców. Golub w owym czasie liczył ponad 600. W XIX wieku miasto znalazło się najpierw pod zaborem pruskim, a od 1815 roku był we władaniu zaboru rosyjskiego. Dobrzyń od 1956 r. jest siedzibą władz administracyjnych Miasta.

Zachowany XIX-wieczny układ urbanistyczny, z nielicznymi obiektami architektury, nierzadko zmodernizowanymi współcześnie. Nierozpoznane wartości archeologiczne północnej części obszaru. Zachowany i w pełni czytelny układ ulic, oparty o główne kierunki komunikacyjne: drogi wychodzące z mostu na Drwęcy (naprzeciw Golubia) prowadzące do Rypina i do Zbójna. Centrum miejskie stanowi rozległy zieleńiec – Plac Tysiąclecia, powstały w miejscu dawnego rynku, przy którym dominantą architektoniczną jest zespół kościoła Świętej Katarzyny.

Zabudowa w centrum (północna część obszaru i okolice Placu Tysiąclecia) tworzy przeważnie zwarte bloki zabudowy. Domy przeważnie murowane dwukondygnacyjne oraz dwu i pół kondygnacyjne, usytuowane szczytem lub kalenicą do ulicy. Na zapleczu domów przeważnie podwórza lub ogrody użytkowe z zabudową gospodarczą, oficynami. Nieliczne domy parterowe murowane i drewniane.

Zabudowa dawnej dzielnicy żydowskiej Dobrznia

Dzielnica powstała w ramach miasta Dobrznia, stanowiącego od końca XVIII wieku odrębny organizm miejski, przy traktach komunikacyjnych w kierunku Sokołowa i Rypina, na obszarze pomiędzy w/w traktami, a Drwęcą. Jej rozwój nastąpił w XIX w. i w 1 poł. XX w. Funkcjonowała do II wojny światowej. W obszarze XIX-wieczny układ urbanistyczny, z dawnym rozplanowaniem ulic i pojedynczymi obiektami architektury.

Zachował się częściowo układ ulic, oparty o drogi, prowadzące do Sokołowa i Rypina, znacznie przekształcony współcześnie. Lokalizacja dawnego rynku zachowana jedynie w nazwie ulicy Mały Rynek. W pobliżu na skarpie naddrwęckiej została wybudowana bożnica żydowska obok, której na około 3 hektarach został założony cmentarz. W związku z przybywaniem ilości społeczności żydowskiej w mieście obok została zbudowana druga bożnica.

Po okupacji hitlerowskiej budowle sakralne wraz z cmentarzem zostały zniszczone. Z dawnej bożnicy zachowały się tylko fragment murów obwodowych w przyziemiu. Na terenie obszernego cmentarza nieopodal bożnicy współcześnie wzniesiono osiedle domków jednorodzinnych.

Charakterystyczną zabudowę terenu tworzą parterowe domy z wysokimi dachami, przeważnie drewniana. Zachowane nieliczne domy usytuowane kalenicowo względem ulic, pierwotnie prawdopodobnie tworzące bloki zabudowy.

Założenie dworsko – parkowe z folwarkiem

Folwark został założony w 2 poł. XIV w. Od poł. XVII w. była w tym miejscu tzw. Villa (oprócz rezydencji obejmująca część gospodarczą – folwark). Istniejące obecnie założenie dworsko parkowe powstało w połowie XIX wieku. W obrębie dawnego folwarku znajdują się zabudowania dawnej rzeźni. Całość złożona z kilku części: dworu i oficyny oraz ogrodu i parku typu krajobrazowego w ich otoczeniu oraz z założenia folwarcznego.

Założenie dworskie z dominującym budynkiem dworu, dziedzińcem zajędnym i oficyną położone na terenie płaskim przy ul. PTTK. Od południa przylega folwark o kształcie silnie wydłużonego prostokąta z rozległym podwórzem gospodarczym. W obrębie podwórza znajdują się zabudowania dawnej rzeźni. Po północnej stronie dworu rozciąga się teren dawnego ogrodu, zamkniętego szpalerem kasztanowców. Od zachodu na terenie silnie urzeźbionych wąwozów położony jest park. Kompozycja nawiązuje do naturalistycznych założeń parkowych XIX wieku. W kompozycji parku podstawowym walorem jest bogate i zróżnicowane ukształtowanie terenu. Na zachodnim skraju parku znajduje się dawny domek ogrodnika.

GMINA WIEJSKA GOLUB-DOBRZYŃ

Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny w Ostrowitem

Wybudowany pomiędzy 1276 a 1310 rokiem, zniszczony podczas wojny z zakonem krzyżackim, odbudowa około połowy XV wieku, przebudowa w 1. ćwierci XVII wieku. Odnowiony i regotycyzowany około 1900 roku. Ponowna odnowa w latach 1966-1967.

Obiekt usytuowany w zachodniej części wsi Ostrowite, przy drodze do sąsiedniej miejscowości Chelmonie. Gotycki, orientowany, jednonawowy, założony na rzucie prostokąta, od zachodu przylega do niego wieża na rzucie kwadratu. Ściany korpusu nawowego częściowo murowane z kamienia, częściowo z cegły, wieża, szczyt wschodni i nowa kruchta ceglane. Ściany budynku osadzone na kamiennej podmurówce, wzmocnione z zewnątrz narożnymi szkarpami, podwyższone cegłą w wątku gotyckim do gzymsu kordonowego. Wewnątrz nawy strop belkowy, w zakrystii sklepienie kolebkowe, pod wieżą krzyżowe. Korpus nawowy przekryty dwuspadowym dachem, dach wieży pograżony, całość pokryta dachówką ceramiczną. Elewacja południowa prostokątna, wieńczy ją schodkowy gzyms uskokowy oraz połąć dachu. Na środkowej osi usytuowana kruchta z dwuskrzydłowymi drzwiami wejściowymi. Kruchta zwieńczona trójkątnym szczytem. Otwory okienne elewacji regotycyzowane, ostrołukowe. Elewacja północna analogiczna do południowej, pozbawiona otworu wejściowego i kruchty. Elewacja wschodnia prostokątna z jednym otworem okiennym zamkniętym ostrołukowo. Ponad gzymsem szczyt o cechach późnorenesansowych, wydzielony odsadzką, dekorowany czterema rzędami ślepych arkadek o łukach odcinkowych. Całość ujmują wolutowe i ćwierćkoliste spływy oraz sterczynki. W zwieńczeniu półkolisty szczyk z piramidką.

W centralnej osi elewacji zachodniej czterokondygnacyjna wieża, dolna kondygnacja oddzielona od wyższej gzymsem kordonowym, pomiędzy pozostałymi kondygnacjami gładki fryz. Środkowa oś wieży z półkoliście zamkniętymi oknami i blendami. Wieża zwieńczona ażurowa attyką, z odcinkowo zamkniętymi przezroczami. Grzebień attyki dekorowany sterczynami. Wewnątrz jednoprzestrzenna nawa przykryta stropem belkowym, w zakrystii sklepienie kolebkowe, pod wieżą - krzyżowe. Elementy wyposażenia - gotycka płaskorzeźba św. Jana Ewangelisty.

Kościół pw. Ściecia św. Jana Chrzciciela w Nowogrodzie

Obiekt został zbudowany w latach 1900-1906 wg projektu Władysława Czechowskiego, budowniczego guberni płockiej. Murowany, neogotycki kościół zastąpił drewniany, wzniesiony w 1779 r., spalony w 1899 r. Świątynia na planie prostokąta składa się z jednej nawy z wydzielonym prezbiterium, poprzedzonej od zachodu wieżą.

Wyposażenie wnętrza przeważnie neogotyckie, pochodzące z czasu budowy świątyni. Poza tym ołtarz boczny zestawiony ze starszych fragmentów pochodzących z 3. ćw. XVII w. z obrazem św. Antoniego namalowanym przez Dobiesława Królikowskiego w 1887 r., późnogotyckie rzeźby św. Mikołaja i św. Wawrzyńca, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XIX w., monstrancja rokokowa Jana Letyńskiego, złotnika toruńskiego. Przy kościele stoi drewniany krzyż misyjny zwieńczony chorągiewką z datą 1779, pochodzącą zapewne ze starego kościoła.

Kościół ewangelicki w Ostrowitem

Wybudowała go w Ostrowitem w pierwszej dekadzie XX wieku Pruska Komisja Osiedleńcza dla sprowadzonych tu osadników niemieckich. Głównym obiektem była świątynia – zbor połączony z pastorówką (plebanią ewangelicką). Obok plebanii budynek gospodarczy połączony w całość z wozownią. Wieże zboru ewangelickiego pokrywa dach w formie hełmu baniastego (inaczej cebulastego), ze smukłą kolumnową nadbudówką – tzw. latarnią. W najwyższej części hełm cebulasty przechodzi w iglicę zwieńczoną kulą.

Kościół pw. św. Marcina we Wrockach

Obiekt powstał w 2. poł. XIII w. Z tego czasu zachowały się mury obwodowe we wschodniej części nawy. W połowie XIV w. przedłużono nawę oraz wzniesiono prezbiterium. W kolejnym wieku dostawiono także wieżę. Świątynia była wielokrotnie odnawiana, na początku XVIII w. oraz w 1888 i 1925 r. Nawa zbudowana jest z głazów narzutowych, prezbiterium oraz wieżę z cegły w wątku gotyckim z użyciem zendrówek. Do dwuprzęsłowego prezbiterium zamkniętego trójbocznie przylega od północy zakrystia na planie kwadratu. Do szerszej, trójprzęsłowej nawy przylegają zbudowane na początku XX w. aneksy mieszczące kruchtę oraz składzik. Prezbiterium przykryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, nawa sklepieniem belkowym. Do kościoła od zachodu prowadzi ostrołukowy portal o dwóch sfazowanych uskokach.

Wyposażenie wnętrza pochodzi głównie z okresu baroku. Składa się na nie ołtarz główny z ok. 1700 r. z rzeźbami św. Marcina, Grzegorza Wielkiego oraz w polu środkowym Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej. Cztery ołtarze boczne są rokokowe i pochodzą z końca XVIII w. Ponadto ambona

z 1796 r. i chrzcielnica z 1797 r., umieszczone po bokach tęczy, z rzeźbioną grupą Chrztu w Jordanie oraz konfesjonał i krucyfiks barokowe.

Pałac w Sokolowie

Zespół pałacowy składa się z pałacu – budowli z II poł. XIX w., parku o pow. 6,93 ha, założone w XIX w i części gospodarczo-folwarcznej. Prawdopodobnie dwór został wniesiony już w XVII lub XVIII wieku przez ówczesnych właścicieli dóbr sokołowskich, rodzinę Działyńskich. Do dwukondygnacyjnego budynku na rzucie prostokąta z ryzalitem na dłuższym boku przylega czterokolumnowy portyk. Od strony północnej przylega do dworu park o powierzchni ok. 7 ha.

Zespół podworsko-folwarczy z parkiem w Ostrowitem

Zabytkowy dworek otoczony parkiem, dziś budynek i teren szkoły podstawowej. Właściciele folwarku zamieszkiwali przestrzenną reprezentacyjną siedzibę –dworek. „Służbowe” mieszkania dla pracowników folwarku znajdowały się w parterowych chatach. Folwark w Ostrowitem posiadał liczne budynki gospodarcze, między innymi oborę, owczarnie a nawet kuźnię i gorzelnię.

GMINA KOWALEWO POMORSKIE

Chelmonie

Kościół par. p.w. św. Bartłomieja

Kościół zbudowany w I poł. XIV w. W latach 1862-1865 gruntownie odnowiony w duchu neogotyckim. Wówczas pozbawiony drewnianej wieży znajdującej się od zachodu. W 1890 r. poddany ponownym pracom. Gotycki, orientowany, salowy, murowany z cegły o wątku gotyckim, z użyciem zędrawki. Prezbiterium dwuprzęsłowe, zamknięte od wschodu prosto. Z niewielką prostokątną zakrystią na osi. Nawa nieco szersza i wyższa od prezbiterium, czteroprzęsłowa z neogotycką kruchtą od południa. Wnętrze przekryte XIX-wieczną konstrukcją dachową półotwartą z pułapem górnym. Kościół przekryty dachami dwuspadowymi.

Kowalewo Pomorskie

Kościół par. p.w. św. Mikołaja

Kościół zbudowany na pocz. XIV w. W II poł. XIV w. lub na pocz. XV w. przedłużony ku zachodowi o dwa przęsła. Na przełomie XVII i XVIII w. gruntownie odnowiony, wraz z przekształceniem wnętrza w stylu barokowym. Wówczas nadbudowano wieżę nad szczytem zachodnim. Z tego czasu pochodzi również południowa kaplica. Około 1900 r. gruntownie odnowiony. Zrekonstruowano szczyt wschodni i przedłużono zakrystię. Kościół gotycki, zbarokizowany, salowy, na rzucie wydłużonego prostokąta, pięcioprzęsłowy, z szóstym znacznie krótszym przęsłem od wschodu. Od północy w części wschodniej z zakrystią, a od południa z kwadratową kaplicą. Z wnętrzem przekrytym stropem drewnianym. Kościół przekryty dachem dwuspadowym, wieża czterospadowym zwieńczonym iglicą czworoboczną

Zespół zabudowań dworca kolejowego

Plan budowy trasy Toruń - Jabłonowo Pomorskie - Iława - Ostróda - Olsztyn - Insterburg (Czerniachowski) podjęto w 1868 roku. W 1871 r. został oddany pierwszy odcinek leżący na terenie Prus Zachodnich od Torunia do Jabłonowa przez Kowalewo pomorskie, a w 1873 r. trasa była przejezdna na całej długości Prus Zachodnich do Ostródy (Prusy Wschodnie). Budynki otrzymały neorenesansowy wystrój elewacji. W latach późniejszych, ok. 1898 r. w płd. - zach. części kompleksu wybudowano neogotycka wieżę ciśnień z obudowaną studnią i budynkiem pomp. W 1912 r. powstała nowa, cylindryczna wieża ciśnień i w tym roku dokonano modernizacji peronów, które otrzymały zadaszenie oparte na konstrukcji stalowej. Wielkość zespołu i ilość zabudowy mieszkalnej dla pracowników kolei należy wiązać z faktem, że na przełomie XIX i XX w. mieścił się w Kowalewie Pomorskim duży, czterokierunkowy węzeł kolejowy.

Zespół gazowni miejskiej (ul. Kościuszki)

Wybudowany w 1898 r. Gazownia posiadała trzy piece z ośmioma resortami. Pozyskiwanym z obróbki węgla gazem oświetlano ulice miasta. W okresie powojennym budynek mieszkalny i laboratorium przeznaczono na biura, a następnie, po likwidacji gazowni przeznaczono w całości na budynek mieszkalny. Architektura budynków gazowni nawiązuje detalem architektonicznym do popularnego

w czasie ich powstania stylu Rundbogen, charakterystycznego dla nowoczesnej wówczas architektury użytkowej.

Zespół wodociągów miejskich (ul. Kościuszki)

Wybudowany w 1911 r. Do przepompowywania wody służyły dwa komplety pomp tłokowych z silnikami zegarowymi. W centrum, na terenie dawne zamku krzyżackiego wybudowano wieżę ciśnieniową (ul. Strażacka), budynek na planie koła zbudowany z cegły ceramicznej. Zespół wodociągów wyróżnia się wysokiej klasy detalem architektonicznym, charakterystycznym dla budownictwa użyteczności publicznej jakie powstawało na terenie objętym zaborem pruskim na przełomie XIX i XX.

Sąd Grodzki (ul. Odrodzenia 5)

Uroczyste otwarcie Sądu Grodzkiego miało miejsce 15.07.1929 r. Funkcjonowały w nim trzy oddziały: niesporny, cywilny i karny. Podlegał Sądowi Okręgowemu w Toruniu. W budynku mieściło się również mieszkanie sędziego i areszt oraz mieszkanie woźnego. Budynek na ceglany cokole, wykonany z cegły palonej, na zaprawie cementowo-wapiennej, tynkowany, zdobiony tynkowanym detalem architektonicznym. Na elewacji frontowej płaskorzeźbione dekoracje sztukatorskie.

Zajazd (ul. Plac Wolności 1), obecnie budynek Urzędu Miejskiego

Budynek wzniesiono w 1912 r. jako zajazd, był on własnością Państwa Pruskiego, Komisji Osiedleńczej. Obok zajazdu wzniesiono budynek gospodarczy pełniący funkcje stajni i wozowni. Około roku 1934 właścicielem budynku była Gmina Kowalewo, wówczas zajazd przebudowano na urząd. Posiada bryłę o charakterze secesyjnym, kryty wysokim, naczółkowym dachem, z basztą narożną.

Ruiny zamku krzyżackiego, na wzgórzu, XIII/XIV w.

Zamek wybudowany został na niewielkim prostokątnym wzgórzu w pn. - zach. części miasta. W skład założenia wchodziły dwa przedzamcza znajdujące się w pd. i pd. - zach. partii terenów zabudowanych. Razem z murami miejskimi tworzyły jednolity system fortyfikacji otoczonych fosą. Po II pokoju toruńskim w 1466 r. ustanowiono w Kowalewie starostwo grodowe funkcjonujące do I rozbioru Polski. Podczas wojen polsko-szwedzkich zamek został zniszczony. Najlepiej zachowanym elementem naziemnym zamku jest fragment prostokątnej podpory ganku i filar Gdańska - krzyżacka toaleta, niegdyś łącząca wieżę z warownią. Podporę ulokowano w pn. stronie założenia, w bezpośrednim sąsiedztwie bagien i jeziora, stanowiącego naturalną fortyfikację. Została zbudowana z cegły w stylu gotyckim z użyciem zendrówki. Krótsze boki podzielono na dwie strefy wydzielone opaskami i ozdobiono blendami zakończonymi ostrołukowo. Ścianę pn. - wsch. udekorowano dwiema dużymi, prostokątnymi blendami, zamkniętymi łukami odcinkowymi. Zachowały się również cokoły dwóch baszt. W latach 2013-2015 na terenie wzgórza zamkowego prowadzono badania archeologiczne. Ich rezultatem było m. in. ustalenie nieznanego dotąd dokładnego położenia i wielkości zamku.

Pozostałości murów miejskich

Specyfika systemu fortyfikacji miejskich Kowalewa wynika z ich przewiązania z obwarowaniami dwóch przedzamecz zamku krzyżackiego usytuowanego w pñ. - zach. części zespołu staromiejskiego.

Mury miejskie wzniesiono na początku XIV w. Kilkakrotnie wzmocnione i podwyższone w XV i XVI w. Obwód murów pierwotnie zbliżony do czworoboku, posiadał trzy bramy. Mury niemal całkiem rozebrane w przeciągu XVIII i XIX w., zachowane fragmentarycznie, wtopione w ściany przylegających do nich domów. Jedyną pozostałością właściwych fortyfikacji miejskich jest baszta cylindryczna pierwotnie w narożniku pñ. - wsch. obwarowań miejskich, obecnie wolnostojąca. Murowana z kamienia z dobrze czytelnymi warstwami ceglany, czteropiętrowa. W górnej partii blankowanie i zamurowane otwory strzelnicze z XIV/XV w. Baszta wskazuje analogie z pozostałościami baszt cylindrycznych obwarowań pierwszego przedzamecz zamku krzyżackiego i z wieżą zamkową w Golubiu. Ważny element obwarowań miejskich stanowi zachowana, kamienna cembrowina wzgórza zamkowego biegnąca w stronę ceglano-ogrodzenia kościoła parafialnego.

Pluskowęsy

Kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela

W dokumencie osadniczym z 1311 roku komtur golubski Lotar z Brunszwiku zrzeka się czynszu w zamian za wystawienie kościoła przez włościan z uposażeniem 4 włók. Kościół zapewne zbudowano

w dwóch etapach: część prezbiterialna po 1311 r., natomiast część nawowa zapewne około połowy XIV w. Około połowy XV w., po spaleniu świątyni w czasie wojen z Krzyżakami, odbudowano ją i ozdobiono polichromia datowana na 1451 r., obecnie. W 1801 roku kościół odnowiono. Wówczas przekształcono zapewne szczyt wschodni i obniżono dach. Kościół gotycki, orientowany, murowany z cegły o układzie: w części prezbiterialnej wedyjskim, części zachodniej korpusu i w wieży gotyckim, z użyciem głazów narzutowych. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, z częścią prezbiterium zbliżona w rzucie do kwadratu, o murach grubszych niż w nawie, z zakrystią od północy oraz trójprzęsłowa nawa z kwadratową wieżą od zachodu. Wnętrze nakryte stropem belkowym trapezowym. W zakrystii sklepienie kolebkowe. Dach dwuspadowy kryty dachówką, przechodzący połącią nad zakrystią. Wieża o czterokondygnacyjna, w przyziemiu portal ostrołukowy, czteroskokowy, z walkami z formowanej cegły. Na ścianie wschodniej zarys pierwotnego, nieco wyższego dachu korpusu. Wieża przekryta dachem dwuspadowym, krytym dachówką, zwieńczony chorągiewką.

Srebrniki

Kościół par. p.w. Matki Bożej Śnieżnej

Kościół do I poł. XVII w. p.w. Św. Jadwigi. Prezbiterium kościoła najprawdopodobniej powstało po 1262 r. Na przełomie XIII/XIV w. wzniesiono nawę i wieżę. W XVI w. po zniszczeniach wojennych staje się kościołem filialnym przynależnym do parafii Kiełbasin. Około 1700 r. w kościele przeprowadzono gruntowne prace remontowe tj. nakrycie wnętrza drewnianą kolebką drewnianą. W 1902 r. przeprowadzono ponowne odnowienie kościoła, połączone z przebudową dachu, przekształceniem okien oraz przebudową górnych partii wieży. Od 1900 r. ponownie parafialny. Kościół gotycki, orientowany, murowany z kamienia narzutowego z użyciem cegły w obramieniach okiennych i wejściowych, w narożach i szczycie, częściowo kościół otynkowany. Prezbiterium jednoprzęsłowe z trójbocznym zamknięciem, z zakrystią od północy. Nawa nieco szersza dwuprzęsłowa z kwadratową wieżą od zachodu. Wnętrze nakryte kolebką drewnianą, a przyziemiu wieży stropem. Prezbiterium i nawa przekryta dachami dwuspadowymi a wieża czterospadowym.

Wielka Łąka

Kościół par. p.w. śś. Katarzyny i Małgorzaty

Parafia z kościołem, wymieniona w 1445 roku, w spisie na synod laicki biskupstwa chełmińskiego. Kościół wzniesiony najprawdopodobniej na przełomie XIII/XIV w., a odbudowany w 1442 r. po zniszczeniach w okresie wojen z Zakonem Krzyżackim. Konsekrowany w 1494 r. przez biskupa chełmińskiego Stefana. W XVI w. kościół znajdował się w rękach predykantów ewangelickich. W 1597 r. biskup Piotr Tylicki przywrócił świątynię katolikom. W latach 1861-63 kościół rozbudowany przez patronów Ksawerego i Julię Działowskich herbu prawdziec. Rekonsekrowany przez biskupa Marwicza 20 września 1863 roku. Patronat nad kościołem po Działowskich przejęła rodzina Gajewskich. Kościół neogotycki, z gotyckimi murami obwodowymi. Orientowany. Pierwotny kościół murowany z głazów narzutowych z użyciem cegły, salowy, pięcioprzęsłowy. W XIX w. świątynia powiększona przez dodanie nowego prezbiterium, kaplicy od północy, zakrystii z lożą na piętrze oraz wieży od zachodu. Wnętrze kościoła nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym, neogotyckim. Wystrój architektoniczny w całości neogotycki.

Kaplica pogrzebowa przy kościele parafialnym pw. śś. Katarzyny i Małgorzaty powstała w stylu neogotyckim w latach 1861-63. W czasach współczesnych remont kaplicy miał miejsce w 1995 r. (malowanie wnętrza, położenia ceramicznej posadzki). Kaplica założona na rzucie prostokąta wysłużonego na osi płn. - płd. z wejściem na krótszym płn. boku. Wnętrze kaplicy jednoprzestrzenne.

GMINA RADOMIN

Gmina Radomin jako jedyna nie posiada przyjętego gminnego programu opieki nad zabytkami, zatem dokładniejsza analiza zasobu zabytkowego nie została przeprowadzona. Na obszarze Gminy Radomin zewidencjonowano kilkanaście obiektów lub zespołów obiektów o wysokich wartościach kulturowych, które przetrwały do dnia dzisiejszego w różnym stanie zachowania. Jak wynika z analizy zasobów kulturowych Gminy Radomin, najliczniej zachowane grupy funkcjonalne stanowią: zabudowa mieszkalna, obiekty sakralne, pałace i dwory oraz cmentarze. Uzupełnieniem krajobrazu kulturowego terenu Gminy Radomin są przydrożne krzyże i kapliczki. Do najważniejszych zabytków Gminy Radomin należą:

Kościół parafialny rzym.-kat., p.w. Wniebowzięcia NMP w Dulsku

Za czas powstania kościoła podaje się dwie daty: 1720 r. i 2 poł. XVIII w. Kościół jest drewniany na podbudowie kamiennej. Ołtarz główny rokokowy z 4 ćw. XVIII w. z barokowym obrazem MB Niepokalanie Poczętej, dwa ołtarze boczne regencyjne z ok. 1730 r., ambona z k. XVIII w., sufity nawy i prezbiterium zdobione są malowidłami przedstawiającymi sceny biblijne oraz ornamenty florystyczno-geometryczne. Dzwonnica drewniana o podstawie kwadratowej, pochodząca z okresu powstania kościoła położona na północny-wschód od kościoła. Kościół wraz z dzwonnica wzniesiony został przez rodzinę Działyńskich. Przy kościele grobowiec znajduje się Józefa Wysockiego i ogrodzenie kościoła.

Kościół parafialny rzym.-kat., murowany p.w. św. Jakuba w Płonnem

Wzniesiony w 1402 r. na miejscu dawnego kościoła, przebudowany przez Erazma Kretkowskiego, kasztelana brzeskiego w XVI w. Odnowiony w XIX w. Kościół murowany. We wnętrzu ołtarz główny klasycystyczny z barokowym obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, dwa ołtarze boczne i ambona z XVIII/XIX w., rokokowa chrzcielnica z poł. XVIII w. Przy kościele murowana dzwonnica i pomnik Jana Dziewanowskiego.

Kościół parafialny rzym.-kat. p.w. św. Mikołaja w Radominie:

Kościół wybudowany ok. XIV w., przebudowany ok. XVII w. i ok. XVIII/XIX w. Kościół gotycki z wieżą o cechach barokowych, murowany z kamienia, szczyty i wieża z cegły (wieża otynkowana). Wnętrze zdobione współczesną polichromią z trzema ołtarzami dębowymi z relikwiami św. Władysława oraz ośmiogłosowe organy z XVIII w. zbudowane przez Michała Ignacego Lachowskiego.

Ośrodek Chopinowski w Szafarni

Historia Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni sięga roku 1949. Jego działalność została zainaugurowana 25 września „Festiwałem Chopinowskim” połączonym z wystawą zaprojektowaną przez Mieczysława Tomaszewskiego. 7 IX 1952 roku odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej, nadania Szkole w Szafarni imienia Fryderyka Chopina oraz przekształcenia Izby Pamięci w Ośrodek Kultu Fryderyka Chopina. W latach 1970 – 76 z powodu braku zainteresowania władz lokalnych Ośrodek popadał w coraz większą ruinę i był całkowicie zamknięty dla odwiedzających go turystów.

W 1979 roku w Dworku Dziewanowskich wybuchł pożar, który sprawił, że działalność ośrodka ponownie uległ zawieszeniu. Wiele eksponatów przekazanych przez Towarzystwo im. F. Chopina w Warszawie uległo zniszczeniu. W latach 1980 – 1988 przeprowadzono kompleksowy remont budynku, kontynuowany w latach późniejszych.

Zespół dworsko-parkowy w Płonnem

Zespół dworsko-parkowy powstały ok. XIX wieku. Z całości pierwotnego założenia do dnia dzisiejszego zachował się budynek gospodarczy murowany z cegły, brama dworska oraz park z bogatym drzewostanem.

GMINA ZBÓJNO

Kościół parafialny pw. św. Trójcy w Działyniu

Pierwszą świątynią jaka istniała w Działyniu była świątynia drewniana. Służyła ona parafianom do połowy XVI wieku, po czym nieremontowana uległa zniszczeniu. W 1582/83 r. Michał Działyński funduje nowy kościół. Jego budowę zakończono w 1609 roku. W 1897 roku konsekrowano go po gruntownym odnowieniu. Kościół p.w. Św. Trójcy jest zbudowany w stylu barokowym. Jest on murowany z cegły, pierwotnie nietynkowany.

Nad wejściem znajduje się piaskowcowy kartusz z pierwszej połowy XVII w. z herbem Działyńskich - Ogończyk, który został tu przeniesiony w XIX w. z rozebranego pałacu. Nad nawą wschodnią i kaplicą znajdują się ośmioboczne wieżyczki z latarniami i baniastymi zwieńczeniami, które są obite blachą i pochodzą z XVIII w. Kościół posiada dwie wieże, które są wysunięte ryzalitowo z elewacji bocznych kościoła także z ośmiobocznymi latarniami i baniastymi hełmami, które są kryte blachą. Na wieżach znajdują się krzyże z połączanej blachy. Na jednej z wież, a dokładniej na wieży południowej znajduje się tarcza zegarowa z cyframi minuskułowymi o charakterze gotyckim, która pochodzi z ok. 1600 roku. W wieżach niewielkie okna i blendy ostrołukowe. Na facjacie kościoła stoi statua Matki Boskiej. Została

ona wykonana z piaskowca. Kościół p. w. Świętej Trójcy jest jednonawowy, z półkoliście zamkniętym prezbiterium oraz kaplicą od południa. W podziemiach świątyni znajduje się krypta.

Wystrój świątyni jest renesansowy z pocz. XVII w. We wnętrzu kościoła znajdują się m. in.: obrazy barokowe z XVII i XVIII., dwa krucyfiksy barokowe z XVIII w., z nich jeden procesyjny oraz monstrancja barokowa z 1723 roku. Napis na stopie informuje o fundacji przez Działyńskich. Wykonana ona została przez złotnika toruńskiego Jakuba Weintraubena. Na czterolistnej stopie trybowane są przedstawienia Trójcy Św., Michała Archanioła, śś. Piotra, Judy Tadeusza i Wawrzyńca oraz herb Ogończyk. Gloria opleciona jest winoroślą z figurkami N. P. Marii oraz dwóch aniołków unoszących koronę.

Wewnątrz znajduje się też ołtarz główny, który jest późnorenesansowy i pochodzi z 1601r. oraz dwa późnobarokowe ołtarze pochodzące z początku XVIII wieku. W lewym ołtarzu znajdują się rzeźby śś. Jakuba Starszego i Rocha oraz ze współczesnymi mu obrazami św. Hieronima pokutującego, znajdującego się w polu środkowym i św. Antoniego Pustelnika w zwieńczeniu. Natomiast w prawym ołtarzu znajdują się rzeźby śś. Antoniego z Dzieciątkiem i Kazimierza Królewicza oraz współczesnymi ołtarzowi obrazami św. Stanisława biskupa w polu środkowym i św. Stanisława Kostki w zwieńczeniu. Warto zwrócić też uwagę na ołtarz późnobarokowy znajdujący się w kaplicy z początków XVIII w., z rzeźbami śś. Stanisława biskupa i Wojciecha. W polu środkowym ołtarza znajduje się obraz Matki Boskiej Częstochowskiej z XVII wieku, malowany na desce, w srebrnych sukienkach i ramie z suchego akantu z postaciami puttów z początku XVIII wieku, z herbami Ogończyk i Godziemba.

Do cennych elementów wyposażenia świątyni należy też renesansowa ambona, która znajdująca się po lewej stronie ołtarza, pochodząca z około 1601 roku, z parapetem schodów z początku XVIII wieku oraz chrzcielnica renesansowa z tego samego okresu, która znajduje się po prawej stronie ołtarza głównego, została przekształcona z dawnego tabernakulum.

Zespół klasztorny w Oborach

Od ponad czterystu lat nad pięknym, bogato ukształtowanym krajobrazem Obór góruje kościół i klasztor Ojców karmelitów. W klasztorze od 1627 roku znajduje się figura Matki Bożej Bolesnej. Na miejscu można zapoznać się z burzliwą historią kościoła i klasztoru. W czasie powstania styczniowego gromadziły się oddziały partyzanckie, a w czasie II wojny światowej hitlerowcy więzili tu kilkudziesięciu księży. W ostatnich latach miejsce to jest licznie odwiedzane przez pielgrzymów z całego kraju. Pieta Oborska powstała w latach XIV/XV wieku. Została wykonana z drewna lipowego i przywieziona przez Karmelitów z Bydgoszczy. W ołtarzu znajduje się od 1696 roku. W 1976 roku została ukoronowana przez Prymasa Tysiąclecia Stefana Wyszyńskiego. Przyciąga ona pielgrzymów już od setek lat. Wiele rozgłosu dały jej informacje o cudownych właściwościach leczniczych. Dowodem na to są zapiski w kronikach klasztornych i przekazy ustne. Chlubą kościoła są też liczne zabytkowe ołtarze, które pochodzą z XVII wieku, a przedstawiają wizerunki świętych. Ołtarz Św. Józefa stoi przy łuku tęczowym. Powstał w XVII wieku. Ołtarz Matki Bożej Szkaplerznej w środkowej części wypełnia kopia neapolitańskiej Madonny del Carmine. Ołtarz Św. Jana Nepomucena to oryginalny ołtarzyk rokokowy. Pod chórem mieści się pamiątkowa tablica upamiętniająca pobyt Fryderyka Chopina w Oborach, ufundowana w 1999 r. przez prof. Mirosława Krajewskiego. Latem 1824 roku w oborskim kościele na zachowanych do dziś organach grał młody polski kompozytor. Potwierdzał to w listach do rodziców, które pisał z pobytu w nieodległej Szafarni. Niedaleko kościoła wznosi się wzgórze nazywane Kalwarią, a dawniej Grodziskiem. Tam obecnie mieści się cmentarz oborski.

Zespół pałacowo – parkowy w Zbójnie

Pałac w Zbójnie - wzniesiony w latach 1850-60 według projektu Henryka Marconiego - jednego z najlepszych polskich (pochodzenia włoskiego) architektów połowy XIX wieku, absolwenta Uniwersytetu i Akademii Sztuk Pięknych w Bolonii. Pałac został wzniesiony na miejscu drewnianego zbudowanego w 1839 roku. Budowlą była siedzibą rodową Antoniego Ignacego Sumińskiego. Schedę po zmarłym ojcu przejął jego syn Artur, który podczas powstania styczniowego (1863 r.) wystawił własny oddział wojskowy i brał czynny udział w kilku potyczkach z Rosjanami w okolicach Skrwilna (tuż przy wschodniej granicy obecnego województwa kujawsko-pomorskiego). W bitwie pod Rozwozinem został ranny. Po upadku powstania władze carskie skonfiskowały cały majątek bohaterskiego ziemianina. Dobra w Zbójnie wystawione zostały na licytację. Ostatecznie i tak pałac wrócił w ręce rodziny, bowiem Ludwik Jackowski (wygrał licytację) sprzedał go Zofii Trzcinińskiej z domu Piwnickiej, której pierwszym

mężem był Antoni Sumiński. Podczas okupacji hitlerowskiej w pałacu urządzono internat dla młodzieży junkierskiej, pod koniec wojny przekształcony w szpital polowy. Ostatnim przedwojennym właścicielem pałacu był Michał Dzierżanowski, który po wyzwoleniu wrócił do Zbójna i zamieszkał w pomieszczeniach piwnicznych. Reprezentacyjną część budowli zajęła szkoła podstawowa. Dawny folwark Zbójno rozparcelowano. W położonej opodal pałacu oficynie zwanej lokajówką z pierwszej połowy XIX stulecia znajdują się mieszkania. Z dawnego majątku zachowały się także rządcówka, spichlerz i kuźnia. Od północy aż po Jezioro Zbójeńskie do pałacu przylega park krajobrazowy.

Dane dotyczące zabytków pochodzą z archiwów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, archiwów gmin powiatu golubsko-dobrzyńskiego, Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz innych dokumentów strategicznych gmin, a także opracowań własnych na podstawie materiałów książkowych oraz internetowych.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ze względu na szczególny charakter zabytków ruchomych w celu uzyskania danych na ich temat należy skontaktować się z WUOZ w Toruniu.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic powiatu. Środowisko kulturowe gmin wchodzących w skład powiatu zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W związku z faktem, że nie wszystkie gminy dokonały weryfikacji zasobu stanowisk archeologicznych poprzez opracowanie kart gminnej ewidencji zabytków nie jest możliwe dokładne wskazanie rozmieszczenia osadnictwa na terenie powiatu.

Należy zaznaczyć, że z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je różnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku stanowisk archeologicznych stanowiących pojedyncze ślady osadnictwa, w momencie prowadzenia w ich obrębie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nad nimi nadzór archeologiczny oraz określić lokalizację śladów osadnictwa poprzez wskazanie numeru ewidencyjnego działki, na której dokonano odkrycia i umieszczenie tej informacji na karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego. W przypadku ujawnienia w trakcie prowadzonych nadzorów archeologicznych reliktyw pradziejowego oraz historycznego osadnictwa nadzór powinien zostać przekształcony w ratownicze badania archeologiczne.

Należy zwrócić baczna uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Pracownicy urzędów, odpowiedzialni za wydawanie decyzji o warunkach zabudowy lub lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych z terenu powiatu

Przed wszystkim należy podkreślić, że wszelkie inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak np. kanalizacja, wodociągi, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje zwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych itp., stanowią istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych. W dużej części inwestycje takie leżą w gestii gmin (rozwój i budowa sieci drogowej, wodociągowej, kanalizacyjnej, rozwój mieszkalnictwa, zmiany użytkowania gruntów), niemniej w najbliższych latach nie przewiduje się żadnych wielkopowierzchniowych inwestycji, w których uczestniczyć ma Powiat Golubsko-Dobrzyński.

Analiza istniejących zasobów archeologicznych wskazuje, że zdecydowana większość stanowisk archeologicznych z terenu powiatu znajduje się na terenach rolnych, łąkach oraz nieużytkach. Stanowiska występują z reguły w pobliżu cieków wodnych oraz jezior lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych właściwy miejscowo konserwator zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań archeologicznych.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego.

Należy zwrócić baczna uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

W przypadku ujawnienia podczas badań archeologicznych nowych faktów osadniczych należy ten fakt odnotować w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WKZ.

**ZESTAWIENIE STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU
ZABYTKÓW Z TERENU POWIATU W PODZIALE NA GMINY**

Gmina	Stanowisko	Datowanie	Funkcja	Nr rejestru	Data wpisu
Ciechocin	Rudaw, st. 4	średniowiecze	grodzisko	16 z 1965-09-15, C/25 z 2003-09-11, C/25 z 2004-02-24	15.09.1965
Golub-Dobrzyń	Lisewo, st. 1	średniowiecze	grodzisko	74/C z 1968-02-26	26.02.1968
Golub-Dobrzyń	Nowogród, st. 1	średniowiecze	grodzisko	68/C z 1967-12-18	18.12.1967
Golub-Dobrzyń	Poćwiardowo, st. 1	średniowiecze	grodzisko	69/C z 1967-12-18	18.12.1967
Kowalewo Pomorskie	Chelmonie, st. 1	średniowiecze	grodzisko	67/C z 1967-12-18, C/62 z 2002-09-10	18.12.1967
Kowalewo Pomorskie	Napole, st. 1,6	średniowiecze	grodzisko	38/C z 1965-09-28, 38/C z 1965-12-03, A/28 z 2000-10-05	28.09.1965
Radomin	Płonko, st. 1	średniowiecze	grodzisko	A/7 z 1999-07-22	22.07.1999
Zbójno	Podolina, st. 1	średniowiecze	grodzisko	32/C z 1965-09-27, 110/32/C z 1985-06-10	27.09.1965
Zbójno	Ruże, st. 1	średniowiecze	grodzisko	13 z 1965-09-15, 113/13/C z 1987-03-26	15.09.1965

Źródło: Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

6.6 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

Na terenie Powiatu zachowana jest pamięć o miejscach kultu, takich jak kapliczki przydrożne, które są pielęgnowane przez lokalną społeczność. W ramach edukacji szkolnej i przedszkolnej organizowane są różnego typu zajęcia związane z tradycjami regionalnymi, organizowane są również imprezy związane ze zwyczajami rolniczymi (np. coroczne Dożynki) oraz przy okazji organizowanych corocznie imprez miejskich w Golubiu-Dobrzyniu i Kowalewie Pomorskim. Na terenie Powiatu działają grupy rekonstrukcyjne, które kultywują pamięć o rycerskim charakterze tych ziem.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę słabych i mocnych stron powiatu.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - Atrakcyjne położenie Powiatu, sprzyjające rozwojowi turystyki - Dobra dostępność komunikacyjna dzięki przebiegającym przez powiat drogom krajowym i wojewódzkim - Dostępność kolejowa - Bliskość siedziby województwa - Torunia - Obecność zamku w Golubiu-Dobrzyniu, będącego jednym z najcenniejszych przykładów architektury obronnej z okresu średniowiecza - Obecność wielu wartościowych obiektów i zespołów obiektów wpisanych do gminnych ewidencji zabytków - Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej - Obecność założeń zieleni komponowanej - Historyczna wielokulturowość terenu powiatu - Obecność na terenie Powiatu szlaków turystycznych - Bogata w informacje powiatowa witryna internetowa - Duża liczba imprez związanych z historycznym charakterem Powiatu - Czystość środowiska, brak większego przemysłu - Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Powiatu - Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Powiatu - Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych, a także stowarzyszeń 	<ul style="list-style-type: none"> - Duży ruch samochodowy w centrum Golubia-Dobrzynia, - Brak większej ilości przepraw przez rzekę Drwęcę - Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego - Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych - Niezbyt duże środki w budżecie Powiatu na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego - Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego - Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych - Zła sytuacja finansowa części właścicieli obiektów zabytkowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - Zwiększenie środków budżetowych Powiatu na działania związane z ochroną zabytków - Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków - Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Powiatu, przyciągająca turystów na tereny poza zamkiem - Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości 	<ul style="list-style-type: none"> - Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu - Zmiany w układach przestrzennych, związane z nową zabudową - Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych - Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i

<ul style="list-style-type: none"> - Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne - Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby - Opracowanie dokumentów takich jak Strategia Rozwoju Turystyki - Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) - Korzystanie z dofinansowania na działania rewitalizacyjne (np. w ramach RPO) - Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. - Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych - Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych - Komplementarność z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego 	<p>remontach obiektów zabytkowych</p> <ul style="list-style-type: none"> - Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska - Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów - Niewłaściwa polityka w zakresie promocji zabytków, wiążąca się np. z nadmierną komercjalizacją - Zanik tradycji i tożsamości regionalnych - Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego - Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych - Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe - Akty wandalizmu
---	--

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami z terenu Powiatu. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Powiatu i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

ZADANIE	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE ORAZ WSPÓŁPRACUJĄCE	FINANSOWANIE	HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ
<p>Oznakowanie, uzupełnienie lub odnowa oznakowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obiektów zabytkowych. - Cmentarzy historycznych. - Zabytkowych parków i ogrodów. 	<p>Właściciele, zarządcy i użytkownicy, nadleśnictwa, Wojewódzki Konserwator Zabytków, gminy, powiat, stowarzyszenia, PTTK i inne organizacje turystyczne.</p>	<p>Właściciele, zarządcy i użytkownicy, nadleśnictwa, gminy, powiat, stowarzyszenia, PTTK i inne organizacje turystyczne, fundusze zewnętrzne, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.</p>	<p>2024-2027</p>
<p>Stałe aktualizowanie elektronicznego banku informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego, szlakach turystycznych na terenie Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego i dostępnej</p>	<p>Powiat, gminy, właściciele, zarządcy zabytków i szlaków, PTTK i inne organizacje turystyczne, Wojewódzki</p>	<p>Środki własne samorządów, dotacje.</p>	<p>2024-2027</p>

infrastrukturze;	Konserwator Zabytków, szkoły.		
Opracowanie koncepcji promocji atrakcji turystycznych Powiatu golubsko-dobrzyńskiego (zabytkowych obiektów, szlaków turystycznych, imprez i poszczególnych miejsc)	PTTK, powiat, gminy, właściciele zabytków, konserwator zabytków, organizacje turystyczne, firmy branży turystycznej, szkoły	W ramach działalności urzędów i instytucji.	2024-2027
Wspieranie współczesnych form krajoznawczo – turystycznych (geocaching, gry historyczne itp.)	PTTK, powiat, gminy, właściciele zabytków, konserwator zabytków, organizacje turystyczne, firmy branży turystycznej, szkoły	W ramach działalności urzędów i instytucji.	2024-2027
Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu: wydawnictwa albumowe, wkładki do czasopism, tematyczne foldery i inne formy popularyzacji ,tj. filmy i targi.	Powiat, gminy, muzea, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, szkoły.	Środki własne w ramach funkcjonowania urzędów, instytucji, dotacje.	2024-2027
Promocja zabytków i historii miejscowości za pośrednictwem stron internetowych powiatu i gmin.	Powiat, gminy, muzea, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, szkoły.	Środki własne w ramach funkcjonowania urzędów, instytucji, dotacje.	2024-2027
Wspieranie projektów z zakresu edukacji regionalnej, promujących walory środowiska przyrodniczego i kulturowego mających na celu uwrażliwienie uczniów w zakresie świadomości dziedzictwa kulturowego: szacunek dla zabytków, znalezisk archeologicznych etc.	Powiat, gminy, muzea, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, szkoły.	Środki własne w ramach funkcjonowania urzędów ,dotacje, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.	2024-2027
Aktualizacja powiatowego programu ochrony zabytków na wypadek sytuacji kryzysowych lub konfliktu zbrojnego	Odpowiedni Wydział Starostwa Powiatowego w Golubiu-Dobrzyniu, właściciele, zarządcy,	W ramach działalności urzędów i instytucji.	2024-2027

(korelacja z programami gminnymi).	jednostki samorządu terytorialnego, służby ochrony zabytków.		
------------------------------------	--	--	--

PRIORYTET II – DZIAŁALNOŚĆ POWIATOWEGO URZĘDU PRACY WSPIERAJĄCA ZADANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

ZADANIE	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE I WSPÓŁPRACUJĄCE	FINANSOWANIE	HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ
<ul style="list-style-type: none"> - Organizacja staży u pracodawców zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami; - Organizacja subsydiowanych miejsc pracy u pracodawców zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami; - Organizacja robót publicznych w jednostkach odpowiedzialnych za ochronę i opiekę nad zabytkami; - Organizacja prac społecznie użytecznych dla bezrobotnych przez samorządy w zakresie ochrony i opieki lokalnych zabytków; - Organizacja szkoleń dla osób bezrobotnych zamierzających podjąć pracę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami; 	Powiatowy Urząd Pracy	Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny, PFRON	2024-2027
Udzielanie jednorazowych środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej dla bezrobotnych podejmujących działalność w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami.	Powiatowy Urząd Pracy	Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny	2024-2027
Finansowanie szkoleń dla pracowników i pracodawców zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami w ramach Krajowego Funduszu Szkoleniowego	Powiatowy Urząd Pracy	Fundusz Pracy, Europejski Fundusz Społeczny	2024-2027

**PRIORYTET III – BEZPOŚREDNIE WSPARCIE DLA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH BĘDĄCYCH
POD ADMINISTRACJĄ POWIATU**

ZADANIE	PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE I WSPÓŁPRACUJĄCE	FINANSOWANIE	HARMONOGRAM REALIZACJI ZADAŃ
Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków na podstawie uchwały w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków	Powiat Golubsko-Dobrzyński	Środki własne przewidziane uchwałą budżetową	2024-2027
Przeznaczenie środków z budżetu na modernizacje i remonty obiektów będących w administracji powiatu golubsko-dobrzyńskiego – szczegóły pod tabelą	Powiat Golubsko-Dobrzyński	Środki własne, dotacje zewnętrzne	2024-2027
Realizacja działań określonych w priorytetach gminnych programów opieki nad zabytkami dla gmin wchodzących w skład powiatu	Urzędy Miast i Gmin	Środki własne oraz działania przewidziane w ramach działalności urzędu	2024-2027
Nadzór nad utrzymaniem stanu technicznego obiektów będących własnością Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego, przekazanymi w użytkowanie innym jednostkom organizacyjnym	Powiat Golubsko-Dobrzyński, inne jednostki organizacyjne	Środki własne	2024-2027

W okresie obowiązywania niniejszej perspektywy Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami do realizacji zapisano szereg inwestycji dofinansowanych z budżetu Powiatu. Należy jednak podkreślić, iż ostateczne przekazanie środków na inwestycje zależeć będzie w dużej mierze od finansów. W najbliższych latach sytuacja epidemiologiczna w znaczący sposób wpłynie na dystrybucję środków budżetowych, jednak trudne jest w tej chwili dokładne oszacowanie skali utraconych przychodów i zwiększonych wydatków.

W ciągu najbliższych lat zaplanowano przeznaczenie środków z budżetu na modernizacje i remonty następujących obiektów będących w administracji Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego:

1. Adaptacja zabytkowego budynku sądu w Kowalewie Pomorskim na Szkołę Muzyczną I stopnia - etap II (kwota całkowita projektu 11 262 000,00 zł dofinansowanie z Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych – edycja 2 - 8 350 000,00 zł.)

2. Roboty budowlane w budynku znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przy ul. Św. Mikołaja 6 w Kowalewie Pomorskim (kwota całkowita projektu 1 020 500,00 zł dofinansowanie z Rządowy Program Odbudowy Zabytków edycja 1 – 1 000 000,00 zł)

3. Poprawa efektywności energetycznej wraz z wymianą instalacji w budynku Zespołu Szkół nr 2 im. Błękitnej Armii przy ul. Kilińskiego 31 w Golubiu-Dobrzyniu (kwota całkowita projektu 3 333 400,00 zł dofinansowanie z Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych – edycja 8 – 3 000 000,00 zł)

4. Roboty budowlane w budynku ewidencyjnym przy ul. Kilińskiego 31 w Golubiu-Dobrzyniu (kwota całkowita projektu 408 200,00 zł dofinansowanie z Rządowy Program Odbudowy Zabytków edycja 2 – 400 000,00 zł)

1. Adaptacja zabytkowego budynku sądu w Kowalewie Pomorskim na Szkołę Muzyczną I stopnia - etap II

Przedmiotem projektu jest m.in. wykonanie prac budowlanych oraz robót konserwatorsko-restauratorskich w zabytkowym budynku oraz w jego otoczeniu (m.in. zagospodarowanie terenu, budowa windy dla osób niepełnosprawnych, ogrodzenie). Roboty budowlane i konserwatorsko-restauratorskie mają na celu zaadaptowanie budynku na cele Publicznej Szkoły Muzycznej I stopnia. Planowane do wykonania prace to m.in.: wykonanie izolacji fundamentów, remont wnętrza (podłogi, ściany, sufity), termomodernizacja ścian, elewacja, prace konserwatorskie i restauratorskie wnętrza (polichromie, sztukaterie, boazerie), wymiana stolarki okiennej, drzwiowej zewnętrznej i wewnętrznej, instalacje elektryczne, wodno-kanalizacyjne sanitarne wewnętrzne i zewnętrzne (drenaż, deszczówka), budowa zewnętrznej windy dla osób niepełnosprawnych, zagospodarowanie terenu, ogrodzenie. Dzięki realizacji zadania budynek powróci do swojej poprzedniej funkcji związanej z edukacją, tym razem artystyczną.

2. Roboty budowlane w budynku znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przy ul. Św. Mikołaja 6 w Kowalewie Pomorskim

Przedmiotem projektu jest wykonanie robót budowlanych w budynku przy ul. Św. Mikołaja 6 w Kowalewie Pomorskim znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków polegających na: wymianie pokrycia dachowego wraz z punktową naprawą więźby dachowej, wymianie orywnowania wraz z obróbkami blacharskimi, odtworzeniu okien dachowych wraz z wyłazem, rozebraniu oraz wymurowaniu na nowo zdegradowanych kominów (do 50 cm poniżej połaci dachu), rozebraniu desek/płyt i polepy, montażu pełnego deskowania, wełny i folii na powierzchni całej posadzki poddasza, wymianie instalacji elektrycznej na wysokości poddasza, wymianie drzwi wejściowych na strych wraz z instalacją odgromową. Dzięki realizacji projektu w budynku zatrzymany zostanie proces jego powolnej degradacji. Przyznane dofinansowanie pozwoli ocalić materię i formy obiektu wpisanego do gminnej ewidencji zabytków dla przyszłych pokoleń.

3. Poprawa efektywności energetycznej wraz z wymianą instalacji w budynku Zespołu Szkół nr 2 im. Błękitnej Armii przy ul. Kilińskiego 31 w Golubiu-Dobrzyniu

Przedmiotem projektu jest wykonanie kompleksowych robót budowlanych w budynku Zespołu Szkół nr 2 przy ul. Kilińskiego 31 w Golubiu-Dobrzyniu zmierzających do poprawy efektywności energetycznej budynku wraz z wymianą niezbędnych instalacji, wymianą źródła ciepła na ekologiczne, pracami elewacyjnymi, niezbędną wymianą stolarki okiennej i drzwiowej (wewnętrznej i zewnętrznej) wraz z niezbędnymi robotami budowlanymi. Dzięki realizacji projektu w budynku zatrzymany zostanie proces jego powolnej degradacji. Przyznane dofinansowanie pozwoli ograniczyć straty ciepła i pozwoli zmniejszyć rachunki za ciepło i energię elektryczną. Prace budowlane przeprowadzone w budynku niewątpliwie zwiększą standard korzystania z budynku szkoły dla uczniów i nauczycieli. Wymiana źródła ciepła wpłynie korzystnie na ochronę środowiska, gdyż ogrzewanie węglowe zostanie zastąpione bardziej ekologicznym sposobem ogrzewania budynku.

4. Roboty budowlane w budynku ewidencyjnym przy ul. Kilińskiego 31 w Golubiu-Dobrzyniu

Przedmiotem projektu jest wykonanie robót budowlanych w budynku znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przy ul. Kilińskiego 31 w Golubiu-Dobrzyniu polegających m.in. na: wymianie orywnowania wraz z obróbkami blacharskimi i instalacją odgromową, wyłazy dachowe, remoncie kominów, wymianie okien i drzwi zewnętrznych. Dzięki realizacji projektu w budynku zatrzymany zostanie proces jego powolnej degradacji. Przyznane dofinansowanie pozwoli ocalić materię i formy obiektu wpisanego do gminnej ewidencji zabytków dla przyszłych pokoleń.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego zadania będą wykonywane bądź wspierane przez powiatowe jednostki organizacyjne oraz wydziały Starostwa Powiatowego w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z jednostkami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata Zarząd Powiatu sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Powiatu. Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji powiatowego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Powiatu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Powiatu miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba zabytków oznaczona symbolem błękitnej tarczy

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby samorządy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu Powiatu pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (szczegóły dostępne na <http://www.mkidn.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków (szczegóły dostępne na <http://poznan.wuoz.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO)
- źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco)

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU GOLUBSKO-DOBRZYŃSKIEGO

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji Powiatu i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych Powiatu, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie powiatu golubsko-dobrzyńskiego, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki Powiatu w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania powiatu golubsko-dobrzyńskiego, jako przyjaznego turystom i inwestorom, dumnego ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającego o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.